

עשרים שנות תכנון

היכרותי את ביטאון האיגוד לא החלה עם המינוי שלי כעורך שהופקד על משימת חידושו. עוד ב-1967, כשעבדתי כמתכנן במכון לתכנון ופיתוח (שהיה משרד תכנון חצי ממשלתי מסונף למשרד השיכון למשימות מחקר ופרויקטים במסגרת סיוע החוץ) בתל אביב, הכרתי את דן סואן, שעבד איתנו כסוציולוג יועץ. בתקופה זו, האיגוד לתכנון סביבתי השיק את ביטאונו, *תכנון סביבתי*, בעריכת פרופ' דן סואן. בהמשך אף פרסמתי מאמר בביטאון¹, שהציג תחקיר שערכתי בגיחה לארץ במשך שנות שהותי בארצות הברית.

בשנים האחרונות של המאה הקודמת, עם השתלבותי מחדש בזירת התכנון כאן אחרי היעדרות ממושכת בחו"ל, לא הכרתי היטב את הביטאון, שהיה בתקופת תרדמתו. מעורבותי הפעילה בו התחילה ב-2003, אחרי שפרופ' אליהו שטרן, יו"ר האיגוד, הציע לי לקבל את משרת עורך הביטאון על מנת לחדש את הפקתו ולפרסמו בפורמט חדש.

הייתי כה מופתע מההצעה, עד שאמרתי לאלי: "אתה בטח מתבדח – לחשוב עליי כעל עורך של כתב עת בעברית?!"² למרות הסתייגותי הוא שיכנע אותי לקבל עליי את המשימה, אך הסכמתי רק בתנאי מפורש אחד: שאהיה פטור מאחריות כלשהי לכל הקשור לשפה העברית בביטאון.³

עם גיוס צוות המערכת וועדת מערכת מייעצת יצאה לדרך הפקת הביטאון המחודש. אלא שלנוכח המשאבים המוגבלים,⁴ מימוש מוצלח של הרעיון המנחה היה משימה מאתגרת, כמעט משימה בלתי אפשרית. בתור ביטאונו של איגוד מקצועי, *תכנון* שאף לשפן בכפיפה אחת מגזין מקצועי איכותי וכתב עת מדעי ברמה של דיסציפלינת התכנון – מתכונת שלמיטב ידיעתי אין לה תקדים בעולם.⁵

שאיפה זו אכן באה לידי ביטוי במדורי הביטאון. כתב העת המקצועי-אקדמי מדעי מורכב מכמה מדורים. ליבו הוא המדור "לעניין", שמיועד למאמרים (שפיטים) עיוניים ומדעיים-מחקרים, והמדור "בשדה התכנון" – למאמרים ולפרויקטים מקצועיים. מדור מיוחד מוקדש לאוסף מאמרים על נושא משותף, ויוזמי המדור משמשים עורכים-אורחים שלו.⁶ מדורים נוספים הם "חלון אל העולם", שמביא ביקורת ספרות מקצועית לועזית, ו"על הכוונת", שעניינו בניירות עמדה בנושאי תכנון אקטואליים.

חלק המגזין של הביטאון מתחיל במדור "מן הנעשה באיגוד", הכולל את "דבר היו"ר" וכל מידע נוסף שהאיגוד רוצה לפרסם בביטאונו. הוא ממשיך במדור "מה חדש", הנותן במה לכתבות ולתחקירים יותר "עיתונאיים", על נושאים ועל אירועים בתחום התכנון בארץ, ונסגר עם המדור "משפט אחרון", שמדווח על פסקי דין ועל נושאים שונים הקשורים לדיני התכנון.

שתי בעיות ליוו את הביטאון כל שנות קיומו, שתיהן קשורות לשיתוף החיצוני בהפקתו, כל אחת מכיוון אחר. בעיה אחת היא גיוס ההשתתפות של ציבור המתכננים – קהל היעד של הביטאון. בעת השקת הביטאון המחודש נועד המדור "מה חדש" לדיווחים מהשטח, שיימסרו על ידי מתכננים-משתתפים פעילים, והמדור "בשדה התכנון" נועד להצגת פרויקטים שבעליהם חפצו בפרסומם. את התרומות הללו היה אמור לגייס צוות העורכים, אבל בחוברות הראשונות – עד שהגיעו תרומות הם כתבו בעצמם וכך נמוגה השאיפה של פרסום מאמרים מבחוץ, והעורכים הפכו לכותבים שבשגרה. גם השאיפה שהביטאון ישמש במה להצגת תוכניות ופרויקטים לקהל המקצועי לא התגשמה. על אף ניסיונות חוזרים ונשנים של המערכת לגייס תרומות כאלו בשנים הראשונות של הביטאון, היענות משרדי המתכננים הייתה דלה מאוד, ולבסוף ויתרנו. נראה שלבעלי המשרדים לא הייתה מוטיבציה להשקיע אפילו את המשאבים המינימליים הדרושים לפרסום בתכנון, שלא היה במת שיווק עבורם.

הבעיה השנייה היא שיתוף הקהילה האקדמית בהפקת הביטאון: תרומתה בהגשת מאמרים מדעים איכותיים לפרסום במדור "לעניין" של *תכנון*. בעיה זו משותפת לכל כתבי עת אקדמיים-מקצועיים ששפתם לא אנגלית⁷ – שפת התקשורת הנחשבת הבין-לאומית. לאקדמאים בארצות אלו אין תמריץ לכתוב בשפת אם ולהגיש מאמרים על עבודתם לפרסום בכתב עת מקומי, כל עוד פרסומם בכתב עת בין-לאומי נחשב יותר בהערכת הישגיהם לקידום. הלך רוח זה אחראי לתזרים דליל של מאמרים המוגשים לפרסום.

עם בעיה זאת התמודדנו בשתי דרכים. האחת הייתה השגת אישור של הולת"ת ש*תכנון* הוא כתב עת אקדמי מוכר להערכת מועמדים לקביעות או לקידום. ייתכן שמעמד הביטאון בכתב עת אקדמי מוכר תרם להגברת תזרים המאמרים המוגשים. הדרך השנייה הייתה הסתמכות על מדורים מיוחדים כדי למלא את הביטאון. המדורים המיוחדים הרבים והמוצלחים

במעגל האחרון, שהוא לא פחות חיוני, נמצאים כל התורמים והשותפים החיצוניים שבלעדיהם לא היה יכול להתקיים הביטאון, וכוונתי לכל המחברים שפרסמו את מאמריהם בתכנון. בהגשת פירות עבודתם לפרסום בביטאון הם הביעו את אמונם במערכת ואת הערכתם את איכות הביטאון, ועל כך אני מודה להם. שותפים חיצוניים למערכת הם כל הרפונטים שמנדבים את הזמן וידע שלהם לבקר מאמרים מועמדים לפרסום – תודה לכולם על שירותם ל תכנון.¹⁰

ואחרון אחרון חביב, פרופ' אליהו שטרן, שבלעדיו לא היה תכנון קיים היום. ביוזמתו כיו"ר האיגוד לגייס אותי לפעול יחד להחייאת הביטאון הוא שימש שושבין בלידת תכנון המחודש. מאז, במשך כל שנות קיומו של הביטאון, היה אלי לעזר יעיל ויועץ חכם במערכת, קודם בוועדת המערכת, ובשנים האחרונות לגיבוי כסגן עורך ראשי. תודה, אלי, אין כמוך!

מתכננים בעד דמוקרטיה

לפני כארבעה חודשים, כשה"רפורמה המשפטית" יצאה לדרך והמחאה נגדה התעצמה, הביעו את הזדהותם כמה קבוצות מייצגות של מגזרים ומקצועות ובהן המגזר העסקי וההייטק, טייסי מילואים בחיל האוויר ורופאים. המתכננים הצטרפו לכך בפרסום גילוי דעת בחתימת "יקירי התכנון".¹¹ בהמשך להצהרה זו, ובניסיון להרחיב את יריעת השפעה, אני פרסמתי גילוי דעת באתר של הביטאון עם הזמנה לקהל המתכננים בכלל ולאגוד המתכננים בפרט להצטרף אליו בחתימתם.

גילוי דעת: אנחנו, מתכננים מרחביים (מתכנני עיר ואזור, מעצבים עירוניים, מתכננים סביבתיים ואחרים) מתאגדים תחת הכותרת **מתכננים בעד דמוקרטיה** כדי להגן על המשטר הדמוקרטי בישראל ולסכל את ה"רפורמה המשפטית" שמאיימת להחריב אותו. כמה מאיתנו, אזרחים החרדים לעתיד ארצנו, כבר הצטרפו למחאות נגד הממשלה ותוכנית החקיקה שלה. כמתכננים וכמתכננות אנו החתומים על גילוי דעת זה מביעים את מחאתנו בשל השלכותיה הצפויות של ה"רפורמה המשפטית" על התכנון המרחבי בישראל.

דמוקרטיה היא משטר של שלטון העם, שבו רצון הרוב השולט מאוזן על ידי משטר החוק על מנת להבטיח זכויות אדם בסיסיות ולמנוע משטר דיקטטורי שרירותי. מטרת ה"רפורמה המשפטית" היא לבטל את משטר החוק באיצטלה של "משילות", על מנת להכשיר החלטות פוליטיות מזיקות ולקנות חסינות לפוליטיקאים עבריינים. בזה – במכוון

שהרכיבו את הביטאון במשך השנים (גם הודות ליוזמות העורכים-האורחים) תרמו משמעותית לפתרון בעיה זו.

תיארתי לעיל את התהליך שבו תכנון הגיע לפורמט הנוכחי שלו, תוך התמודדות עם בעיותיו והתאמת הביטאון להגבלותיו. עם כל הצניעות, היה זה ברובו "a one man job". עם זאת, הפקתו המוצלחת במשך עשרים שנה של כתב עת איכותי אינה אפשרית ללא התרומה והעזרה של שותפים נמרצים רבים. לכולם להם אני חב תודה, והראשונים הם חברי המערכת בעבר ובהווה,⁸ ובעיקר הפעילים שבהם.

בין העורכים עמיתים לשעבר:

- רוני בלושטיין-לבנון, ששימשה עורכת הביצוע מתחילת הביטאון המחודש ועד אשתקד.
- פרופ' אליהו ורצברגר, שהיה עורך עמית אחראי למדור "חלון אל העולם" עד שבריאאות לקויה אילצה אותו להתפטר לפני שנתיים.
- עו"ד איריס האן, שהייתה עורכת עמיתה פעילה בתחילת הביטאון, ועם כניסתה לתפקידה הנוכחי בחברה להגנת הטבע המשיכה את מעורבותה בו כחברה בוועדת המערכת.

מחברי צוות המערכת הנוכחי:

- מתכנן אסף זנזורי, שממשיך לתרום מאמרים ל"מה חדש" ול"בשדה התכנון".
- ד"ר שלומית פלינט אשרי, שתורמת למערכת את התמחותה בתחום הדיגיטלי.
- פרופ' דניאל פלזנשטיין, שניאות להתנדב להחליף את פרופ' ורצברגר בעריכת "חלון אל העולם".
- עו"ד טל צפריי, שגויס על ידי עו"ד איריס האן להחליף אותה בעריכת המדור "משפט אחרון".

במעגל השני נמצאים חברי ועד המערכת,⁹ שנידבו את הידע שלהם, את חוכמתם ואת מיומנותיהם השונות בעזרה ובפעילות בהפקת הביטאון. השתתפותם בעצה וביקורת – הן כביקורת חיצונית והן על המערכת עצמה – תרמה רבות לאיכות הביטאון והצלחתו. תודתי לכולם על שירותם לתכנון, אך במיוחד לפעילים שבהם:

- פרופ' נעמי כרמון, פרופ' דניאל פלזנשטיין וד"ר מיכאל מאיר-ברודניץ, שמלווים את הביטאון מתחילתו בעצה וביקורת, וד"ר נורית אלפסי, המשתתפת באופן פעיל בוועדת המערכת זה כמה שנים.

או כפועל יוצא – תמוטט החקיקה המוצעת את המשטר הדמוקרטי שאנו מכירים.

אנו פועלים ופועלות בדומה לעמיתינו ממגזרים שונים וממקצועות אחרים, מהאקדמיה ומהמדע, החרדים לחופש הביטוי והביקורת; הכלכלנים, הבנקאים, המגזר העסקי ואנשי ונשות ההייטק, המודאגים מהנזק הצפוי לכלכלה; וממערכת המשפט – עורכי דין, שופטים ומשפטנים מומחים שמתריעים מפני האסון שיחולל ביטול משטר החוק. אנחנו מגינים על הדמוקרטיה בי **דמוקרטיה חיונית לתכנון**.

דמוקרטיה חיונית לתכנון וליישום תוכניות

מסגרת התכנון הדמוקרטית מעניקה לגיטימציה לתהליך התכנון, היוצר מצידו תוכניות מוסכמות הניתנות ליישום. משטר החוק בדמוקרטיה הוא שמעניק תוקף לתוכניות מאושרות, מאפשר את יישומן ומבטיח היענות להוראותיהן.

דמוקרטיה חיונית לתכנון טוב וליצירת תוכניות טובות

משטר דמוקרטי מקדם תכנון שיתופי (בשונה מתכנון הנכפה מלמעלה), היוצר תוכניות שיישומן נועד לשרת את העניין הציבורי ולהועיל לחברה, לכלכלה ולסביבה (שלא כקידום עניינים זרים ומטרות פרטיות, במצב שבו מבנה מערכת התכנון איננו דמוקרטי).

כמתכננים בעד דמוקרטיה אנו הח"מ פונים לכנסת ולממשלה לסגת מה"רפורמה המשפטית" המוצעת ולעצור את חקיקת החוקים הנמצאים כעת בדיון. בצד ההכרה שנדרשים תיקונים במערכת המשפט כפי שהיא, אנחנו מתנגדים נחרצות לכל מרכיבי החקיקה שטמונה בהם היחלשות של שלטון החוק או ביטולו. במקום מירוץ החקיקה הנמהר יש ליזום תהליך דיון מושכל והידברות שקופה על הרפורמה הנחוצה במערכת המשפט – רפורמה שלא מסכנת את הדמוקרטיה או את משטר החוק בישראל.

התגובות היו אכזבה גדולה. הופתעתי מהמספר הזעום של המתכננים שנענו להזמנתי,¹² אך יותר התאכזבתי ממהתגובה המתחמקת של האיגוד.¹³ כפי שנמסר לי בזמן אמת, הצעתי, שהועלתה לדיון בוועד המנהל, נדחתה בנימוק שטרם בשל הזמן, שכן אף אחד מהאיגודים המקצועיים ה"שותפים" (האדרכלים ומהנדסים) לא התייצב לתמיכה במחאה.

שתי תחושות העצימו את אכזבתי מהאיגוד, האחת היא שיקול ענייני והשנייה זיכרון היסטורי. השיקול הענייני הוא שלנו, המתכננים, הדמוקרטיה הרבה יותר חיונית לפעילות המקצועית (כפי שמוסבר בגילוי הדעת) מאשר לאדריכלים ולמהנדסים. הזיכרון ההיסטורי עלה בראשי כדרום אפריקאי לשעבר והיום כעד להתנצלות המפורשת של איגוד המתכננים הדרום אפריקאים במסגרת מאמציו לשקם את מעמדו אחרי תמיכתה הפעילה של מערכת התכנון במשטר הקודם במדינה.

עדיין לא מאוחר להצטרף בגלוי למחאה: סכנת המהפכה המשפטית עוד בעיצומה, ואין זה הזמן להרפות. אני פונה לאיגוד שנית לחזור בו מהחלטתו הקודמת ולהביע פורמלית את התנגדותנו כקהילת המתכננים בארץ לחקיקה המוצעת לרפורמה המשפטית.¹⁴

א. אלכסנדר

הערות

1. אלכסנדר, א' (1993) הפוליטיקה של ההערכה: היחס בין שיטה לתוצאות בהערכת תכניות רב-מטריות. תכנון סביבתי, 48-49, 41-52.
2. שפת האם שלי בדיבור ובכתב היא אנגלית. עברית לא למדתי באופן ממוסד מעולם (מלבד ארבעה ימים באולפן, ואז נשרתי), ואת רוב העברית שאני יודע רכשתי ברחוב ובמשפחה מגיל 21 ואילך. עד היום לא יכול לצאת מידי דבר כתוב בעברית תקנית ללא בדיקה והגהה.
3. קיימתי תנאי זה כעורך תוך סירוב לקבל עליי אחריות לפגמים בלשון שהתגלו בביטאון, אך האיגוד לא קיים את התנאי למנות אחראי לכך, וזה ניכר עד היום.
4. כל צוות המערכת פעל בהתנדבות, חוץ מעורכת הביצוע שהאיגוד העסיק בחוזה אישי לעיצוב הגרפי ולהבאה לדפוס. ההוצאה היחידה הנוספת בתקציב האיגוד היא עלות הדפסת החוברת והפצתה.
5. באיגודי תכנון ותיקים, שני התפקידים מתבטאים בפרסומים נפרדים. לדוגמה, בארצות הברית ה-APA (איגוד התכנון האמריקאי) ובבריטניה ה-RTPI (מכון התכנון המלכותי) מפקים ביטאון Planning המעסיק מערכת מקצועית, ולכל אחד כתב עת אקדמי בחסות של אוניברסיטה, ה-JAPA (ביטאון ה-APA) וה-Town Planning Review.

6. השימוש בלשון זכר הוא לנוחות בלבד.
7. למרות שהיא אוניברסלית, בעיה זו משפיעה באופן שונה במדינות שונות. קבוצות שפה נרחבות או חזקות (לדוגמה סינית, רוסית, ספרדית) נפגעות פחות, ארצות קטנות (כמו מדינות סקנדינביה, הולנד, גאורגיה וישראל) סובלות הרבה יותר.
8. חברי צוות המערכת של תכנון מכרך 1 ב-2004 ועד היום:
מתכנן טובי אלפנדרי
קרטוגרפית-גרפיקאית רוני בלושטיין-ליבנון
פרופ' אליה ורצברגר
מתכנן אסף זנזורי
מתכנן עידן עמית
ד"ר שלומית פלינט אשרי
פרופ' דניאל פלזנשטיין
עו"ד טל צפרייר
פרופ' ברוך קיפניס ז"ל
פרופ' שאול קרקובר
ד"ר נילי שחורי
פרופ' אליהו שטרן
9. חברי ועד המערכת של תכנון מכרך 1 ב-2004 ועד היום:
ד"ר מירב אהרון
ד"ר נורית אלפסי
עו"ד איריס האן
פרופ' נעמי כרמון
ד"ר מיכאל מאיר-ברודניץ
ד"ר חיים פיאלקוב
פרופ' דניאל פלזנשטיין
פרופ' ברוך קיפניס ז"ל
פרופ' שאול קרקובר
אדר' דינה רצ'בסקי
פרופ' נועם שובל
פרופ' אליהו שטרן
10. שמותיהם לא רשומים, אך הם יודעים מיהם. אי-רישום של מחברי המאמרים שפורסמו בביטאון והיעדר ההכרה בתרומת רפרנטים הם תוצעה של מחדל מבני. כתיב עת אקדמים-מקצועיים תקינים מפרסמים אינדקס של תוכנם כל חמש או עשר שנים, ובסוף כל כרך מופיע עמוד הוקרה למבקרים חיצוניים. ביטויים כאלה של
- זיכרון מוסדי נעדרים בביטאון האיגוד בגלל חוסר כוח עצר מינהלי למערכת.
11. כ-12 מתכננים בולטים שזכו בתואר "יקיר התכנון" שמעניק האיגוד כל שנה.
12. בדיעבד, ייתכן שההיענות הקטנה להזמנתי היא תוצאה של כשל תקשורת: אי-הפצה באפיקים נכונים. יחד איתי יש רק עשרה חותמים; האמיצים האחרים: אדר' אהוד בסט, אדר' דוד גוגנהיים, אדר' דוד גלור, אדר' תמר דה לה זרדה, ד"ר מיכאל מאיר-ברודניץ, מתכנן אליזר סאס, אופיר קהת, אדר' עתליה רזניק, עו"ד ניר שחר.
13. בגלל מיעוט החתימות לא היה טעם בפרסום גילוי הדעת.
14. תודתי לעופרה פרי לעזרה בעריכת הלשון ובהגהה.